

ועדת המעקב לצדק סביבתי הוקמה ביוזמת חיים וסביבה - ארגון הגג של ארגוני הסביבה ובתמיכת יוזמות קרן אברהם, במטרה לחקור תופעות של אי צדק סביבתי בישראל ולהציע הצעות אופרטיביות לתיקון.

גדרות, חומות וצדק סביבתי

יעל פדן, אדריכלית, שולי הרטמן, אנתרופולוגית
עמותת במקום - מתכננים למען זכויות תכנון

"אם מקימים חומה של ארבעה מטר גובה צמוד לבית שלי, שהוא שני מטר גובה בלבד, אני יותר לא רואה את השמש. הבית שלי כאילו נעלם, לא קיים ואתו נעלם גם אני"¹
בתקופה האחרונה ובימים אלה חמש, הולכים ומשתנים פני השטח בישראל - גדרות וחומות מוקמות באזורים שונים כשמטרתן ניתוק והפרדה. בין ישובים סמוכים, בין שכונות בתוך ערים ואפילו בין רובעים, נבנות חומות שסוגרות אוכלוסיה אחת מפני השניה, מרימות חיץ פסי ביניהן כמו מצהירות: אין לנו עניין משותף, אין לנו גורל משותף, אין בינינו ולא כלום.

יומיומית למצב זה וגורמות לפגיעות מהותיות בזכויות תכנון, זכויות אדם וצדק סביבתי. הפגיעות נוצרות הן על רקע הכפייה בעצם ההחלטה והיוזמה החד צדדית המובילה להקמת הגדר או החומה, והן כתוצאה מהיבטים **תכנוניים** כגון מיקומה, מימדיה, ואפשרויות המעבר מצד לצד. החומות והגדרות מאופיינות גם **בחלוקה בלתי ראויה** של עלויות מול תועלות סביבתיות בין האוכלוסיות השותפות למרחב המחיה.

פגיעה בזכויות תכנון לצד הרחקה חברתית וניכור

המרחב הישראלי התאפיין בעבר בהפרדה סמויה ובגבולות בלתי נראים בין אוכלוסיות שונות, שהתבטאו בעיקר בסגרגציה באזורי המגורים והפנאי. כיום, בנוסף להפרדה הסמויה, הולך המרחב ומתאפיין ע"י הפרדה גלויה קונקרטיה ובוטה.

התופעה מוטאת הפרדה בין מעמדות חברתיים, קבוצות אתניות וקהילות אשר נבדלות אלה מאלה בכוחן הכלכלי והפוליטי. הגדרות והחומות מוקמות תמיד כיוזמה חד צדדית, בשם "ההגנה העצמית" ובשם השאיפה לבטחון ולהגנת הקניין של החזקים (אשר סובלים מגניבות, הטרדות, פשע או טרור). סוסדות המדינה, אם אינם יוזמי המהלך, תומכים בו, לעיתים מסמנים אותו ובכל מקרה לא מציבים לו אלטרנטיבה וכך למעשה החומות מוצגות כמענה יחיד למצב של קונפליקט וכדרך הבלעדית להתמודדות עימו.

אלא שבפועל, הגדרות והחומות לא רק שאינן מביאות פתרון למצבי הקונפליקט, הן מעצימות אותם. בהיותן אלמנטים פיזיים בנויים בשטח, אשר מבטאים אינטרסים של צד אחד ויחסי כוח בלתי שוויוניים, הן מהוות תזכורת

המשך המגמה הקיימת של גידור וניתוק פיזי בין אוכלוסיות שכנות עלול להביא לפרוק החברה הישראלית לקבוצות חזקות מסתגרות וקבוצות חלשות מופרדות, כאשר התוצאה היא למעשה גטואיזציה של הקבוצות כולן. מציאות שנשמכת על הפרדה בין חזקים לחלשים ועל ראיית עולם שבבסיסה הסתגרות והתנכרות היא אפשרות מסוכנת שאסור שתשתלט על חיינו ללא דיון ציבורי מעמיק.

החומה הראשונה הוקמה ברמלה, בסוף שנות התשעים, בין שכונת ג'וזאריש לשכונת יפה-נוף גני דן. בשנה האחרונה הוקמה חומת עפר בגובה של 12 מטר ובאורך של כקילומטר בין ג'יסר א-זרקא לקיסריה. החומה השלישית, הנבנית כיום לאורך קילומטר וחצי בגובה

1. מתוך כתבה של לילי גלילי "יש"ע זה כאן", הארץ, 19.12.03

בעבודת הועדה שותפים הארגונים הבאים: אדם טבע ודין, אל-ראזי אלטאולביה, בוסתן לשלום, במקום - מתכננים למען זכויות תכנון, החברה להגנת הטבע, המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, הפורום למען תחבורה ציבורית, הקליניקה לצדק סביבתי בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן, הקשת הדמוקרטית המזרחית, חיים וסביבה, לינק לאיכות הסביבה, מהפך, מגמה ירוקה, מרכז השל, מתניס קלנסואה, עמותת התקווה (אל-אמל), עמותת נגיה, פעולה ירוקה, שתי"ל.

ניירות העמדה משקפים את דעת כתביהם ומופצים על ידי הועדה לשם יצירת דיון ציבורי פתוח.

התמונות באדיבות עמותת במקום - מתכננים למען זכויות תכנון

בהסתגרות, הפרדה, אלימות והתגוננות. יש לה מקבילות בעיקר בארה"ב במה שמכונה **Gated Community** - קהילות מגודרות, מסוגרות ומוגנות מפני סביבתן המיידית.

המלצות לשינוי מדיניות

1. על המשטרה לאכוף את החוק ולא לעודד מקרים של לקיחתו לידיים על ידי קבוצות חזקות החשות חסרות אונים מול תופעות כגון גניבות, סמים וכו'. אכיפה משטרתית ודאגה לסדר הציבורי יאפשרו לתושבים שומרי חוק בכל השכונות חיים בטוחים ונעימים יותר, ויחסכו את הצורך ביוזמות לשיטור, גידור ותיחום המרחב מצד התושבים החזקים. **במקום להדגיש הבדלים של דת ואתניות, תיווצר קואליציה של אזרחים משני הצדדים, המעוניינים כולם במיגור הפשע ובחיי שכונת טובה.**

2. **ועדות התכנון** (הועדה המחוזית והועדה המקומית), בקבלת תכנית בינוי עיר הכוללת פתרון של הפרדה, גידור ותיחום בין שכנים, תדרושנה סן הצדדים הנוגעים בדבר לפנות אל גורם מתווך ומגשר ולנסות להגיע להסכמה ביניהם לגבי אופן ההפרדה והגידור. הוועדות לא תאפשרנה פתרון חד צדדי כפוי.

3. **משרד הפנים** יפעל לקידום תכנון עבור אוכלוסיות חלשות על בסיס אפליה מתקנת. בצורה כזו יצומצמו משמעותית תופעות כגון בניה בלתי חוקית נרחבת. יתר שוויון בתכנון יפחית תחושות של קיפוח על רקע תכנוני מצד השכנים החלשים, וימנע הצורך משכניהם החזקים לנסות להתגונן מפני "מפגעים אסתטיים" על ידי הסרתם במכשולים ובגדרות.

כיום עיקר מדיניות ההפרדה בתוך ישראל מופנית כלפי האזרחים הערבים בישראל שהם גם קבוצה חלשה מבחינה כלכלית ואזרחית. להערכתנו, התופעה עתידה להתרחב לאוכלוסיות חלשות נוספות. ככל שהפערים הכלכליים בין שכונות יגדלו, כן יתעצמו המתחים, הזרות והניכור בין האוכלוסיות. החזקים, כמו במקומות אחרים בעולם, ינסו להרחיק מעצמם את המראה העקומה שמול עיניהם. החלשים ירגישו מופלים ומוזרים ביתר שאת, כאשר העוני, העליבות והייאוש יוסיפו לדחוף לפשע, לסמים ולגניבות. ללא מדיניות שתפעל לתיקון ההזנחה, להסרת מפגעים סביבתיים וציבוריים, וללא קוד אזרחי ברור שקובע גבולות, החזקים ישאפו להסתגר מפני החלשים. החומות והגדרות ייבנו והחברה תמצא עצמה מופרדת לגטאות מסוגרים, חלקם חמושים ומוגנים ותמיד מאויימים, וחלקם עלובים ומוזנחים, מתוסכלים ומנוכרים. בידינו להאבק ציבורית במקומות ובתופעות עליהן הצבענו, וראוי שנעשה זאת בהקדם.

עיצוב: סודרי "קו אחר" מודפס על נייר נטול עץ

דף עמדה זה רואה אור באדיבות יוזמות קרן אברהם
This paper was published courtesy of The Abraham Fund Initiatives

למידע על ועדת המעקב וניירות עמדה נוספים
ניתן לפנות לחיים וסביבה, שד' דוד המלך 1, תל-אביב 64953
טל' 03-6965223, פקס' 03-6965224
www.sviva.net • E-mail: sviva@sviva.net

ועדת המעקב לצדק סביבתי